

Martin Fahlgren

Trotsky igår, idag, imorgon

Idag när kapitalismen befinner sig i kris och människor gör uppror får marxismen en förnyad aktualitet. Naturligtvis drar sig då Karl Marx och Friedrich Engels till sig intresse. Men även Leo Trotsky väcker en pånyttfödd uppmärksamhet, för han var inte enbart en konsekvent försvarare av/till arbetarklassens sak utan han hade, i likhet med Marx och Engels, perspektivet på ett nytt samhälle där ”i stället för det gamla borgerliga samhället med dess klasser och klassmotsättningar framträder en sammanslutning, vari envars fria utveckling är förutsättningen för allas fria utveckling” (*Kommunistiska manifestet*). Marx’, Engels’ och Trotskijs internationalism är så mycket betydelsefullare nu när kapitalisterna talar om globalisering.

I februari i år (2012) förde jag en skriftlig debatt med V-aren Johan Lönnroth, med anledning av ett möte om Trotsky som hölls i Göteborg tidigare samma månad.¹ Det som diskussionen gällde var Trotskijs roll och betydelse och särskilt då i relation till andra av dåtidens revolutionärer, främst Rosa Luxemburg och Nikolaj Bucharin.

Föreliggande artikel kan ses som en slags uppföljning av denna debatt, men med ett annat fokus. Avsikten här är att betrakta Trotsky i ett större historiskt perspektiv och betona vikten av att studera hans politiska tänkande, ty hans verk innehåller lärdomar som fortfarande är giltiga och viktiga att tillgodogöra sig, men givetvis då inte som tidlösa, absoluta sanningar (dogmer) utan som exempel på en levande marxism. I slutet av artikeln, avsnittet ”Vilken betydelse har Trotsky idag?”, diskuteras också aspekter av den sk arabiska revolutionen.

Lär av historien!

I tidningen *Internationalens* föregångare, *Mullvaden*, publicerades skolorande artiklar om viktiga historiska händelser och frågor. Författare var Kenth-Åke Andersson (KÅÅ). Den första hade rubriken ”Vad är en sovjet” (i *Mullvaden* 6/1971) och den följdes av artikelserien ”Den långa marschen” som handlade om Fjärde internationalens historia.² Artiklarna blev mycket uppskattade och KÅÅ föresatte sig att skriva många fler under samlingsrubriken *Lär av historien*, men hann tyvärr bara slutföra två sådana – ”Hur Hitler kom till makten” och ”Den spanska revolutionen” – innan han i början av 1974 hastigt avled.³

Vad har det med Trotsky att göra? Jo, den poäng jag vill få fram är att det är viktigt att lära av historien och att Trotskijs liv och verk är en guldgruva i det avseendet. Det beror inte bara på Trotskijs personliga förtjänster, utan också på att han verkade under en mycket händelserik period under 1900-talet – med 1905 års (misslyckade) revolution i Ryssland, Balkankrigen (där Trotsky var krigskorrespondent), 1:a världskriget som följdes av revolutioner och revolutionsförsök (i Europa och Asien, bl a Kina), inbördeskriget i Sovjetunionen, fascismens och nazismens frammarsch, spanska inbördeskriget osv – ända fram till inledningen av Andra världskriget (Lenin däremot dog redan i början av 1924). I alla dessa händelseförlopp var Trotsky delaktig på något sätt, som ledare, inspiratör, kritiker, teoretiker, historiker...

Tidigt hatad ...

Trotsky väcker häftiga känslor – både för och emot. Det finns knappast någon vänsterpolitiker som varit så hatad – i synnerhet av det beståendes försvarare.

Detta har flera orsaker:

¹ Inläggen: [Tänkar kring ett möte om Trotsky](#) och [Trotsky, Rosa Luxemburg eller Bucharin – Lönnroths vägval](#)

² Se [Den långa marschen – Fjärde Internationalens historia](#)

³ Bland KÅÅ:s arbeten bör även nämnas den utomordentliga *Lögnens renässans*, som finns på [marxistarkiv.se](#), du kan börja med [Inledning till "Lögnens renässans"](#).

1) Det borgerliga hatet grundlades tidigt genom den ledande roll som Trotskij spelade i de ryska revolutionerna 1905 och – i synnerhet – 1917. Som Röda arméns främste ledare under inbördeskriget fick han ikläda sig rollen som borgarnas hatobjekt nr 1 – ”världens farligaste revolutionär”. Den brittiske konservative politikern Winston Churchills skrev i mitten av 1930-talet en artikel om Trotskij som på ett bra sätt illustrerar detta borgerliga klasshat – Churchill hade bl a inbördeskriget i Sovjet i färskt minne, ett krig där Storbritannien hade varit involverat på den förlorande vita sidan.⁴

Skämtteckning från borgerliga *Chicago Tribune* (december 1934). Trotskij förespråkar planekonomi för USA, men det innebär i själva verket ”planerad förstörelse”.

2) Kommunisterna var reformisternas huvudmotståndare inom arbetarrörelsen. Som en Oktoberrevolutionens och Röda arméns förgrundsgestalt framstod Trotskij som den revolutionära kommunismen förkroppsligad, och blev därmed avskydd av många (höger)-socialdemokratiska ledare.

3) Från mitten av 1920-talet stod Trotskij *för* revolutionens ursprungliga ideal – arbetardemokrati och den socialistiska revolutionens seger i hela världen. Detta i strid *mot* den växande byråkratin i Sovjet och *mot* Stalins inriktning på att med mycket hårda nypor (tvångskollektivisering m m) bygga ”socialismen i ett enda land”. För Stalin & Co framstod Trotskij

⁴ Churchills artikel, som gavs ut på svenska 1954 i samlingen *Stora samtida*, finns på marxistarkiv.se: [Leon Trotskij, alias Bronstein](#).

som den främste motståndaren till detta och som sådan blev han hatad. Och detta Trotskij-hat försvann inte med Trotskij's död, utan ledarna i de s k socialistiska staterna, och kommunistpartierna med band till dessa stater, fortsatte att behandla Trotskij som en socialismens svurne fiende. Detta därför att Trotskij's idéer representerade kampen mot stalinismen och mot revolutionens urartning och som därmed sågs som ett hot av de härskande eliterna i dessa länder.

Sovjetisk nitteckning från 1938 (av Boris Jefimov): Rykov, Bucharin, Trotskij och andra utrensade bolsjevikledare framställs som nazistvin (OBS ovanför svinstian står med ryska bokstäver: "Vaterland")

och hatet består.

Bland klassmedvetna borgare och deras ideologer är och förblir Trotskij ett hatobjekt. Detta gäller t ex historiker som amerikanen Richard Pipes⁵, liksom britterna Robert Service och Simon Sebag Montefiore⁶, för att bara nämna några av de internationellt mer kända.⁷

I dessa anti-socialistiska kretsar är det faktiskt vanligt att Trotskij är mer hatad än Stalin. Detta beror på att Trotskij förknippas med den revolutionära socialismens grundläggande idéer (obesmutsade av stalinismens brott). Stalins politik däremot, från slutet av 1920-talet och framåt – med en utrikespolitik som allt tydligare blev inriktad på fredlig samexistens med den kapitalistiska omvärlden och med en inrikespolitik där jämlikhetsidealen alltmer fick stryka på foten (ökade löneskillnader, reaktionär familjepolitik osv) – fick klarsynta borgare och högersocialdemokrater att dra slutsatsen att Stalins Sovjetunionen övergett de ursprungliga revolutionära idealen: Stalin uppfattades stå för en realistisk, pragmatisk, icke-revolutionär politik.⁸

Idag, när det "socialistiska lägret" försvunnit, tillkommer ytterligare en faktor som underblåser det borgerliga Trotskij-hatet, nämligen att den vitt spridda kännedomen om stalinismens brott betyder att Stalin och stalinismen näppeligen kan inspirera dagens revolutionärer. Eftersom Trotskij och trotskisterna inte var delaktiga i dessa brott, utan tvärtom blev dess främsta offer, kan man inte så enkelt klumpa ihop Trotskij med Stalin (även om man gör

⁵ På svenska finns bl a hans *Den ryska revolutionen* (1997), som kommit ut i flera utgåvor.

⁶ På svenska finns bl a böckerna *Stalin – Den röde tsaren och hans hov* (2004) och *Den unge Stalin* (2008).

⁷ Till skaran Trotskij-ätare kan även räknas de brittiska historikerna Geoffrey Swain, Ian Thatcher och James White. Fler exempel på historiker av liknande slag (bl a svenskar) ges nedan.

⁸ Exempel på detta ges i [Vad ansåg socialdemokratin och borgarna om kampen mellan vänsteroppositionen och stalinisterna](#) av C Franzén och P-O Mattson.

försök i den riktningen), och följaktligen representerar Trotskij fortfarande hotet om en socialistisk revolution. Därför känner man behov av att på andra sätt misskreditera Trotskij, t ex genom att hävda att det skulle ha blivit likadant om han ”segrat i maktkampen”, eller att försöka framställa Trotskij (och Lenin) som medskyldiga till stalinismens seger.

Inom delar av ”vänstern” består Trotskij-hatet, givetvis bland vissa socialdemokrater, men också bland övervintrande stalinister och maoister. När det gäller de senare så kan man inte bortse från den antitrotskistiska indoktrinering som de utsatts för och som de har svårt att skaka av sig – jag känner personligen flera som inte längre försvarar den smutskastning och lögner som Trotskij och trotskisterna överöstes med när det begav sig, men som de ändå inte kan förmå sig att ta itu med och grundligt göra upp med; de föredrar att vifta dem från sig – det finns en psykologisk blockering här.⁹

Till Trotskij-hatarna hör dessutom en hel del anarkister, anarkosyndikalister, vänsterkommunister och rådssocialister, men givetvis av andra skäl. Den viktigaste anledningen till deras negativa inställning är nog den att de ser Trotskij och trotskismen som en revolutionär konkurrent, ett alternativ till dem själva.¹⁰ I anarkisternas fall tillkommer givetvis att de ideologiskt är motståndare till marxismen (speciellt gäller detta synen på staten).

Vilka gillar Trotskij?

De som mest ståndaktigt hållit Trotskijs fana högt är självfallet de som på olika sätt tillhört den revolutionära strömning som brukar kallas för trotskistisk. Men vi finner Trotskij-beundrare såväl bland andra socialister (inklusive vänstersocialdemokrater) som en del vänsterliberaler, vilka fascinerats av Trotskijs envetna kamp för en bättre värld.

Andra har fångslats av Trotskijs litterära kvalitétéer. Till denna skara hör många författare, journalister och kulturpersonligheter, såsom den surrealistiske poeten André Breton och den franske författaren och nobelpristagaren François Mauriac. Det ingår även svenskar i denna skara, såsom vänsterliberalen och *DN*:s kulturchef under många år Olof Lagercrantz, liksom den socialdemokratiska journalisten och författaren Lars B. Svedgård (som skrev en Trotskij-biografi)¹¹. Dit kan vi nog också räkna den tysk-svenske kommunistiske författaren och

⁹ Det finns också – vilket är ännu mera märkligt – medlemmar och sympatisörer i t ex KP (”r-arna”) som fortfarande i samtal öga-mot-öga driver en buskagituation där man försöker vaccinera mot trotskismen genom att uppmuntra till läsning av ”klassiska” antitrotskistiska verk, såsom *Den stora sammansvärjningen* av amerikanska Sayers-Khan från slutet av 1940-talet (svenska översättningen publicerades på svenska kommunistpartiets förlag). Denna avskyvärda bok, ett beställningsverk från Moskva, baserar sig främst på protokollen från Moskva-rättegångarna, *SUKP(b):s historia* från 1938 osv, men bidrar även med egna påfund, såsom egentillverkade förvrängningar och förfalskningar av historiska dokument, citat m m. För mera synpunkter på denna bok, med exempel på de lögner som den är så späckad med, se samlingen [Debatten om "Trotskismen, fronterna och vietnamrörelsen"](#) (på marxistarkivet), särskilt avsnittet ”Den stalinistiska historieförfalskningen” i K-Å Anderssons text, samt artikeln ”Två medlemmar i Stockholms FNL-grupp...”

Det är beklämmande att t ex KP:s ledning inte gjort något åt saken. Om man nu anser att Sayers-Khan ger en riktig historieskrivning, då borde man *öppet* deklarerat det och uppmana till läsning av boken och även se till att den trycks upp på nytt (det skulle också förmodligen leda till en debatt om bokens innehåll). I annat fall borde man – vilket egentligen är det enda rätta – markera sitt avståndstagande och klargöra att denna bok och dess historiesyn tillhör det som man bör göra upp med i stället för att höja till skyarna. Något borde väl också KP:s ledning ha lärt av historien, eller är det för svårt att klippa av navelsträngen till partiets stalinistiska förflutna?

¹⁰ En käpphäst som de ständigt tar upp för att misskreditera Trotskij är Kronstadt-upproret (1921) – på så sätt slipper de ju prata om det som är väsentligt, nämligen den revolutionära politiken. Det är f ö ingen tillfällighet att det var först under spanska inbördeskriget som anarkister och syndikalister på allvar började driva Kronstadt-frågan – det var ett sätt att kontra den kritik som riktades mot deras vacklande och principlösa agerande i den spanska klasskampen.

¹¹ Lars B. Svedgård, *Leo Trotskij*, Malmö 1966

konstnären Peter Weiss, som med sin teaterpjäs *Trotskyj i exil* (1970) fick många stalinister (och maoister) att gå i taket.¹²

Varför studera Trotskyj, hans liv och hans verk?

Ett bevis på att Trotskyjs idéer lever är att det fortfarande skrivs böcker och artiklar om honom – många med huvudmålsättningen att ”göra upp med” och på olika sätt nedsvärta Trotskyj.¹³

Redan detta faktum att Trotskyj fortfarande väcker sådana häftiga antipatier bland reaktionärer och anti-socialister borde *i sig* ett utgöra ett argument för dagens revolutionärer att titta närmare på vad denne revolutionär faktiskt stod för.

Men det finns givetvis fler och viktigare anledningar till varför socialister bör ta sig an Trotskyj. Här följer ett par.

1) *Historiskt intresse*. Trotskyjs liv innehåller massor med dramatiska och märkliga händelser. Han var huvudperson i två ryska revolutioner (1905 och 1917) och ledde Röda armén under inbördeskriget – redan detta räcker långt. Men han var med om så mycket mer. Han dömdes t ex 2 ggr till exil i Sibirien (1899 och 1906), rymde båda gångerna till Europa, där han fortsatte sin revolutionära verksamhet. Och efter revolutionen tog han upp kampen mot stalinismen, utvisades ur Sovjet på Stalins order och tvingades därefter från land till land i jakt efter en fristad. En anhalt var vårt grannland Norge, där han var c:a 1,5 år.¹⁴ Hela tiden jagad av Stalins agenter och till slut mördad av en sådan – en spansk stalinist – i Mexiko (hösten 1940).

2) *Revolutionär skolning*. För en revolutionär är dock inte Trotskyjs händelserika liv som sådant det viktigaste. Nej! Anledningen till att vi bör studera hans liv och verk är främst att vi därigenom kan lära mycket som är nyttigt, för att inte säga oundgängligt, även för dagens och morgondagens revolutionära kamp.

Trotskyj deltog inte bara i den ryska revolutionen, utan var direkt eller indirekt inbegripen i en mängd andra revolutionära strider och revolutionsförsök: Ungern 1918, Tyskland 1918-23, Kina 1927-29, kampen mot fascismen i Tyskland i början på 1930-talet, inbördeskriget i Spanien osv.

¹² Peter Weiss, *Trotskyj i exil*, Cavefors 1970.

Eftersom pjäsen om Trotskyj nästan uteslutande baseras på utdrag ur dokument, mötesprotokoll, Trotskyjs och andras skrifter (t ex Lenin) osv är det svårt att hävda att Peter Weiss skulle ha förvanskad den historiska sanningen. Men detta spelade ingen roll för de som föresatt sig att värna om de stalinistiska myterna, dvs de som hade sina ideologiska rötter i stalinismen. På den punkten var öststatskommunister och maoister överens. Således utövade DDR:s åsiktspolis hårda påtryckningar mot författaren (som hade speciella band till Östtyskland), hans böcker förbjöds och han fick inte ens åka till DDR under 2 år osv. Samtidigt agerade maoistiska kulturarbetare i Sverige, med Sven Wollter i spetsen, för att stoppa pjäsen. Pjäsen skulle t ex spelas på Stadsteatern i Göteborg, men i denna fråga bildade maostalinisterna ”enhetsfront” med de östeuropeiska ”revisionisterna”: En sådan här pjäs som ifrågasatte Moskvarättegångarnas sanningshalt osv. kunde ju absolut inte få spelas på en svensk scen (däremot gick det bra att spela pjäser om mer eller mindre reaktionära svenska kungar, t ex Gustav III). De maostalinistiska vakhundarna inom teatervärlden lyckades genomdriva sin föga hedrande censurståndpunkt: Pjäsen kom inte upp på några teaterscener i Sverige (fast den sändes i radioteatern).

¹³ Se t ex debatten [Peter Englund och Trotskyj](#) (1990) och artikeln [Än slank han hit och än slank han dit och än ...](#) (2011) av undertecknad, som handlar om idéhistorikern Svante Nordins attack på Trotskyj med anledning av utgivningen av Broués Trotskyj-biografi – båda texterna finns på marxistarkivet..

¹⁴ Se [Världsrevolutionen i Hønefoss. En redogörelse för Leo Trotskyjs vistelse i Norge](#) av Yngvar Ustvedt (på marxistarkivet) och *Trotskyj i Norge – et sår som aldri gror* av historikern Oddvar Høidal, Spartacus (2009) [på norska]. Dessa två böcker ger bl a avslöjande inblickar i hur reformistiska abetarledare (i detta fall norska Arbejderpartiet) kan offra elementära demokratiska och rättsliga principer när de utsätts för lite påtryckningar (här från Sovjet).

Från 1920-talets mitt stod inte Trotskij i ledningen för några stora klasstrider. Han hade då inte längre en stor organisation bakom sig, utan det var främst via sin penna som han kunde hoppas påverka utvecklingen – även här finns en utomordentligt rik källa att ösa ur.

Men det finns skrivet oerhörda mängder av och om Trotskij. Vad ska vi prioritera och med vad ska vi börja? Bäst är nog att utgå från en bra Trotskij-biografi.

Vad ska vi med Trotskij-biografier till?

Att det finns så mycket skrivet om Trotskij beror delvis på att Trotskijs liv var så fullt av dramatik, äventyr, tragik, ... rikligt med ingredienser som kan inspirera en författare. Och allt mot bakgrunden av stora omvälvande historiska händelser. Men för en revolutionär är inte Trotskijs äventyrliga liv huvudsaken, utan det som Trotskij stod för, dvs hans politiska tänkande och revolutionära politiska praktik.

Någon kanske tänker att då är det väl onödigt att läsa om Trotskijs liv. Varför inte gå på Trotskijs texter direkt? Men det är ett misstag att resonera så. Varför? Jo, när man läser politiska texter är det mycket viktigt att känna till bakgrunden och övriga omständigheter. Vi rör oss inte med heliga skrifter – ett skräckexempel på hur man *inte* ska behandla politiska texter är citatsamlingen ”Maos lilla röda”, som maoister åren runt 1970 viftade med och reciterade ur som om det handlade om absoluta sanningar oberoende av tid och rum.

En bra politisk biografi tecknar det historiska sammanhang som behövs för att man ska kunna begripa, värdera och dra vettiga slutsatser av en politisk text. Givetvis kan man hos Trotskij hitta principer som är mer eller mindre allmängiltiga, men oftare är det sättet att angripa och analysera problemen, metoden, som det är viktigast att få grepp om. En bra politisk biografi är närmast oundgänglig för att man ska kunna få en sådan förståelse.

Men nu finns givetvis dåliga och bra biografier. Tyvärr är få riktigt bra, många är ytliga och vissa är rent ut sagt usla.

En biografi som vi kan undvara

I anti-Trotskij-kategorin intar den brittiske historikern Robert Service en föga hedrande tätt-plats. Hans (av reaktionärer mycket) rosade Trotskij-biografi är en faktamässigt mycket dåligt underbyggd tegelsten (över 600 sidor) som innehåller mängder med rena felaktigheter.¹⁵ Den ger ordentligt spelrum för det borgerliga klasshat som Trotskij fortfarande väcker bland anti-socialister. Service klargör också redan i förordet att han är ute efter att ”avslöja” Trotskij, dvs göra ett karaktärsmord. Och i en tidningsintervju säger han:

”Det finns fortfarande liv i den gamle pojken Trotskij, men om ishackan inte riktigt lyckades döda honom, så hoppas jag att jag har gjort det.”

Det är uppenbart att den som vill ha en någorlunda rättvisande bild av Trotskij inte kan räkna med att finna den hos Service.

Trots (eller kanske tack vare) biografins brister så har den applåderats livligt i borgerliga kretsar. Men det finns också mer seriösa historiker som reagerat häftigt mot det ovetenskapliga mischmasch som Service lyckats åstadkomma. Den amerikanske historikern Bertrand Patenaude (som själv skrivit om Trotskij) skåpar t ex helt ut Service. Ännu betydelsefullare är det upprop som 14 tyskspråkiga historiker (med den mycket ansedde Hermann Weber i spetsen) riktat till det förlag som tänkt ge ut biografien på tyska, och där de menar att den är så dålig att ett seriöst bokförlag inte bör ge ut den.¹⁶

¹⁵ Robert Service, *Trotsky: A Biography*, paperbackupplaga Pan Books 2010. Boken finns inte på svenska – än.

¹⁶ På [marxistarkivet](#) finns dessa och många andra recensioner: [Trotskij – En biografi. Recensioner, debatt, kompletterande material](#)

Viktiga biografier

För det första har vi *Trotskij*s egen *Mitt liv*¹⁷. Nackdelar med *Mitt liv* är att den slutar 1930 och att den är just en *självbiografi* och på så sätt även en partsinlaga. Den är läsvärd men otillräcklig som politisk biografi.

Isaac Deutschers Trotskij-trilogi – *Den väpnade profeten*, *Den avväpnade profeten* och *Den förvisade profeten*.¹⁸ En klassiker som rekommenderas varmt till alla historiskt och politiskt intresserade. Litterärt är den bäst av alla Trotskij-biografier. Politiskt har den dock brister, särskilt gäller det sista delen, vilket bl a beror på att Deutscher ansåg att Trotskij då inte borde ha sysslat *med* politik – agera politiskt – utan att han borde ha koncentrerat sig på att skriva *om* politik – kommentera politiska händelser och skriva historiska arbeten. Därför behandlar Deutscher Trotskij's politiska verksamhet efter nazisternas maktövertagande i Tyskland 1933 (t ex under spanska inbördeskriget) mycket styvmoderligt, faktiskt i stort sett ingenting.

Pierre Broués Trotskij – en biografi (svensk upplaga 2011). Den *politiskt* bästa Trotskij-biografen, men den kräver mer historiska förkunskaper än Deutschers. Den är mycket fakta-späckad och historiskt tillförlitlig (den reder även ut många fel och misstag som Deutscher gör i sin trilogi). Denna Trotskij-biografi är ett *måste* för den revolutionära socialist som vill tränga in i frågorna på djupet.¹⁹

Trotskij som politisk författare.

Trotskij är en mycket bra skribent, vilket inte minst åtskilliga författare intygat. Den kände svenske författaren och DN-journalisten Jan-Olov ”Jolo” Olsson ansåg t ex Trotskij hade gjort sig mycket mer förtjänt av Nobels litteraturpris än Winston Churchill (1953).

Det mesta av det som Trotskij skrivit är läsvärt, men här vill jag särskilt betona *historikern* Trotskij.

I särklass står *Ryska revolutionens historia*, om vilket Isaac Deutscher sade: ”Jag tror att det är ett av de största historiska arbeten som någonsin skrivits.”

¹⁷ En förkortad svensk upplaga kom 1937. En komplett översättning finns på *marxistarkivet*: [Mitt liv](#).

¹⁸ Alla tre finns på *marxistarkivet*: [Den väpnade profeten](#), [Den avväpnade profeten](#) och [Den förvisade profeten](#)

¹⁹ Pierre Broué, *Trotskij – En biografi*, Carlssons 2011.

Arbetet finns på svenska (i 3 band) och man kan nog få tag i det via antikvariat. Det finns också på marxistarkivet.²⁰

Ryska revolutionens historia är skriven över 10 år efter revolutionen. Trotskijns historia har därför blivit mycket genomarbetad. Den ger de stora dragen samtidigt som den är detaljrik. Vi får givetvis veta en hel del om de stora dragen, om de sociala och ekonomiska förhållandena, om situationen i krigsmakten efter flera års världskrig osv, men vi får också insyn i hur tsaren och kretsen kring honom fungerade, hur politiker av olika färg resonerade och agerade m m. Trotskij är också en mästare i att beskriva stämningarna bland massorna, under demonstrationer, massmöten osv. Vi får veta hur debatten gick bland bolsjevikerna och Lenins roll i sammanhanget, om sovjeternas roll och hur bolsjevikerna efter hand stärkte sin ställning där och hur de förberedde och genomförde upproret. Resultatet är en mycket levande berättelse, ett mästerverk. Om man ska läsa ett arbete av Trotskij, då är det *Ryska revolutionens historia*.

Ett annat viktigt historiskt arbete är *Året 1905*.²¹ Det behandlar en revolution som *inte* segrade, men som blev en slags generalrepetition för revolutionen 1917. *Året 1905* består av artiklar och texter skrivna under händelsernas gång, vilket ger boken en speciell karaktär. Men även här återfinns man mycket av det som gör *Ryska revolutionens historia* så bra, inte minst genomsyras den av Trotskijns unika förmåga att beskriva revolutionära händelser på ett levande sätt.

Att Trotskij är utomordentligt skicklig på att skriva levande historia och skarpsynt kommentera politiska skeenden, det är helt klart. För Isaac Deutscher var Trotskij en så enastående politisk författare att han ansåg att Trotskij, när denne hade blivit utstött ur den kommunistiska rörelsen, borde ha satsat all kraft på att *kommentera* politik och skriva historiska arbeten i stället för att syssla med praktisk politik och försöka bygga en ny internationell revolutionär rörelse.²² Det var följande precis vad Deutscher gjorde själv (han var följande polsk kommunist). Men Trotskij var inte sådan – han var först och främst en politisk aktivist, en revolutionär som brann för att förändra världen, inte bara skriva om den.

När man talar om Trotskijns marxism så kan man heller inte undgå att nämna hans banbrytande analys av revolutionens urartning i Sovjetunionen, där boken *Den förrådade revolutionen* (skriven 1936) är det viktigaste arbetet.²³ I Trotskijns analys spelar arbetarbyråkratin en viktig roll – en fråga som marxister före honom hade tagit mycket lätt på eller helt ignorerat. Men Trotskij satte fingret på problemet, som sedan flera andra marxister intresserat sig för.²⁴

Vilken betydelse har Trotskij idag?

Det allmänna svaret på frågan är: Trotskijns politiska arv innehåller massor med lärdomar av olika slag. Vid ett möte i Göteborg för ett tag sedan fick vi belägg på detta. En kamrat hade varit i Egypten och där träffat revolutionära socialister. De hade berättat att utvecklingen hade fått dem att känna ett starkt behov av att studera Trotskijns *Ryska revolutionens historia* – den är ju en lysande redogörelse för och analys av en segerrik revolution – de beklagade bara att de inte gjort det tidigare. Givetvis hade de rätt.

Avslutningsvis ska jag här peka på några saker som jag tycker är särskilt viktiga för oss idag, och som även Trotskij ansåg vara centrala och som därför går som en röd tråd genom större delen av hans politiskt aktiva liv. I de följande punkterna görs inga försök att närmare utreda

²⁰ [Ryska revolutionens historia del 1](#), [del 2](#) och [del 3](#)

²¹ Utgiven 2011 av Rättviseböcker.

²² Se även artikeln [Trotskij som historiker](#) av den brittiske historikern Brian Pearce.

²³ På marxistarkivet: [Den förrådade revolutionen](#)

²⁴ Text av Ernest Mandel i [Om byråkratin - En analys av arbetarrörelsens ständigt hotande fara](#) (1969) och i synnerhet i boken [Makt och pengar](#) (1992). Båda finns på marxistarkivet.

saker och ting, utan de är snarare avsedda att ange problemområden som är viktiga att närmare studera, utforska och analysera.

1. Internationalism

Trotskij vid Kommunistiska internationalens 2:a kongress 1920.

För Trotskij var internationalismen, solidariteten och kampenheten mellan arbetare i alla länder mycket viktig. Hela hans politiskt verksamma liv vittnar om detta: före ryska revolutionen (t ex under Första världskriget), som en av de viktigaste ledarna i det revolutionära Sovjetunionen (där han bl a mycket aktivt deltog i bygget av Kommunistiska internationalen), i opposition (där han bl a bekämpade den katastrofala politik som fördes i Kina under åren 1927-29) och i exil (där han bl a förgäves försökte få socialdemokrater och kommunister att gemensamt bekämpa fascismen). Och efter nazismens seger i Tyskland drog han slutsatsen att detta katastrofala nederlag visade att de gamla internationalerna var bankrutta och att det därför var nödvändigt att bygga en ny revolutionär international. Ansträngningarna att trots alla svårigheter bygga den Fjärde internationalen var *ett* uttryck för denna levande internationalism. Och inte är internationalismen mindre viktig i dagens globaliserade kapitalism – tvärtom!

Ett annat uttryck för Trotskijs internationalism var kampen mot Stalins teori om ”socialism i ett land”, dvs uppfattningen att det var möjligt att fullborda socialismen i Sovjet, oavsett om revolutionen segrade någon annanstans. För Trotskij måste socialismen segra internationellt, eller så skulle den inte segra alls. Återupprättandet av kapitalismen i Östeuropa, Ryssland och Kina är senkomna bevis på hur rätt Trotskij hade även på denna punkt.²⁵

2. Det behövs ett revolutionärt parti

Det kan låta som en tom fras. Och givetvis kan talet om ett revolutionärt parti missbrukas. Dessutom är det lättare sagt än gjort att bygga ett sådant parti, vilket historien ger massor av exempel på. Men inte desto mindre behövs det.

Enligt Trotskij måste partiet bestå av aktiva medlemmar, vara väl förankrat bland de arbetande massorna och beväpnat med ett revolutionärt program. Det måste vara demokratiskt,

²⁵ Vikten av en internationalistisk strategi och taktik diskuteras utförligt i Trotskijs [Tredje internationalen efter Lenin](#). Den stalinistiska teorin om ”socialism i ett land” behandlas även i flera andra texter, se t ex [Teorin om socialismen i ett land](#), [Socialism i ett land?](#) och [Den förrådade revolutionen](#) (Appendix: ”Socialism, i ett land”)

men också centraliserat, vilket bl a innebär att fattade beslut ska lojalt genomföras av partiets medlemmar.

Trotskijs skrifter om Spanien handlar till mycket stor del om behovet av ett revolutionärt parti: Att Franco-sidan segrade berodde till stor del på att det saknades ett sådant parti med massförankring.

Den arabiska revolutionens förlopp, liksom krisen i Sydeuropa (Grekland...) illustrerar problemet. Avsaknaden av revolutionära partier underlättar för kontrarevolutionära krafter att avväpna och avleda kampen – se på de islamistiska partiernas spektakulära framgångar i Egypten och Tunisien! För att vända på utvecklingen, fördjupa revolutionen och föra den till ett segerrikt slut, behövs massmobiliseringar kring ett klart politiskt program, vilket inte uppstår av sig självt, utan det kräver ett revolutionärt kampparti med massförankring. Hur kan det åstadkommas? På denna viktiga fråga finns tyvärr inget enkelt svar – förutom det självklara att sådana partier inte skapas ur intet, utan måste byggas i och under kampen.

3. Permanent revolution

Enligt Trotskij kan en socialistisk revolution *påbörjas* även i ekonomiskt mindre utvecklade och av imperialismen beroende länder (kolonier, halvkolonier osv). Och dessutom: Under den imperialistiska epoken förmår de nationella borgarklasserna inte slutföra det som brukar hänföras till den borgerligt-demokratiska revolutionens uppgifter, såsom att avskaffa feodala rester, genomdriva en radikal jordreform, införa borgerlig demokrati osv, för att inte tala om att frigöra sig från imperialistisk dominans. För att åstadkomma detta, åtminstone inom överskådlig tid²⁶, är det *nödvändigt* att bryta med kapitalismen.²⁷ Utvecklingen under 1900-talet har gång på gång visat detta i både negativ (t ex Kina på 20-talet, Spanien på 30-talet, Grekland efter 2:a världskriget) och i positiv (t ex kinesiska, vietnamesiska och kubanska revolutionerna) bemärkelse.²⁸

De arabiska revolutionerna belyser denna problematik. I flera länder har man lyckats göra sig av med diktatorer, men om inte revolutionära krafter tar makten och genomför ett revolutionärt program, då tar andra (konservativa, religiösa eller andra reaktionära) krafter över och genomför sitt program, vilket innebär att mycket av det som man från början ville uppnå med revolutionen omintetgörs eller – i värsta fall – slutar det hela med en ännu reaktionärare diktatur än den man störtade (se t ex Iran).

Halvmesyrrer duger inte, man kan inte stanna på halva vägen. Vi ser detta i dagens Latinamerika – Bolivia och Venezuela – revolutionen står och väger och på sikt kan det inte fortsätta på detta sätt – revolutionen måste fortsätta eller så kommer den att rullas tillbaka.

²⁶ Vad som händer om 20-40 år är omöjligt att förutspå, t ex kan upptäckten av stora fyndigheter värdefulla råvaror tillsammans med gynnsamma politiska omständigheter ändra på förutsättningarna. Det har fö även tillkommit några utomordentligt viktiga aspekter som inte fanns på agendan på Trotskijs tid och vars långsiktiga konsekvenser är svåra att förutse. Detta gäller i synnerhet 1) Miljöfrågorna, dvs klimathotet (växthuseffekten), överbefolkningsproblematiken m m; 2) Energifrågan, dvs hur man ska kunna täcka energibehoven i framtiden ("peak oil" m m). Vi ska dock inte här ge oss in på dessa stora och svåra problemkomplex.

²⁷ Teorin om den permanenta revolutionen utarbetades efter 1905 års misslyckade revolution i Ryssland och Trotskij utgick då huvudsakligen från ryska förhållanden. Trotskij ansåg då att den permanenta revolutionens teori bara var tillämplig under specifika omständigheter, liknande de i Ryssland. Han avvisade i början av 1920-talet att teorin även kunde appliceras på Kina, men utvecklingen av den kinesiska revolutionen fick honom att ändra uppfattning. Om detta se t ex artikeln [Teorin om den permanenta revolutionen](#) av Pierre Frank.

Trotskijs viktigaste arbeten om den permanenta revolutionen är [Resultat och framtidsutsikter](#) (1906) och [Den permanenta revolutionen](#) (1929), men han behandlar frågan i många andra böcker (t ex *Året 1905*) och artiklar, liksom i kapitlet om kinesiska revolutionen i [Tredje internationales efter Lenin](#).

²⁸ Vi bortser här från frågan om revolutionernas urartning som ledde till kapitalismens återupprättande. Det är ett annat utomordentligt viktigt problem som kräver speciell analys, men där Trotskij ändå tillhandahåller en del viktiga pusselbitar (i hans analyser av det stalinistiska Sovjetunionen).

4. Enhetsfront ja, folkfront nej

Många inom vänstern är okunniga om att Trotskij var en av de främsta förespråkarna för enhetsfrontspolitik i början av 1920-talet. Det handlade då om att skapa aktionsenheter mellan arbetarorganisationer till försvar för arbetarklassens grundläggande intressen. Man talade om ”proletär enhetsfront” – aktionsenhet skulle skapas på *klassmässig* grundval.

När fascismen i Tyskland växte fram kraftigt i början av 1930-talet insisterade Trotskij på att enda sättet att sätta stopp för Hitler & Co var med en arbetarenhetsfront, där kommunister och socialdemokrater gemensamt försvarade sig mot fascisterna. Stalinisterna och socialdemokraterna struntade i dessa varningar – de fortsatte att slåss inbördes i stället – och Hitler segrade.

Därefter vände stalinisterna på klacken och lanserade 1934 folkfrontspolitiken. Den gick ut på att ena *alla* ”demokratiska krafter” mot fascismen. Målet var att bilda *folkfrontsregeringar* ihop med borgerliga partier. Det var inte klasskamp som man eftersträvade, utan klassarbete: Arbetarna måste hålla tillbaka sina egna krav för att enheten med borgarna skulle kunna upprättas och bibehållas.

Trotskij framhöll att en sådan politik inte kunde stoppa fascismen, utan att den bara innebar att arbetarrörelsen satte en tvångströja på sig själv, vilket till syvende och sist gynnade de reaktionära krafterna. Och faktum är att folkfrontspolitiken misslyckades kapitalt där den fick chansen att visa vad den gick för, som i Spanien, där Franco segrade och inrättade en blodig diktatur som varade nära 40 år, och i Frankrike, där folkfrontsregeringen föll efter ett drygt år och allt som den uppnått snabbt likviderades. Folkfrontsexperiment därefter har slutat på liknande sätt, med mer eller mindre blodiga nederlag (Frankrike/Italien efter 2:a världskriget, Chile på 1970-talet ...).²⁹

Effektiv kamp för de arbetandes intressen, mot kapitalism och borgerlig reaktion kräver kampenhet. Eftersom det råder politisk och facklig splittring så måste man finna sätt att kämpa gemensamt trots denna splittring. Trotskijs (och Lenins) lösning på problemet var *enhetsfronter*, som karakteriseras av att de – till skillnad från folkfronter – är oberoende av borgarklassen och dess politiska representanter.³⁰ Politiskt och organisatoriskt oberoende är själva kärnfrågan. Enhetsfrontstaktiken betyder å andra sidan *inte* att borgerliga krafter uteslängs (t ex när man kämpar mot rasism eller för demokratiska rättigheter) – enhetsfronter är *kampenheter* för konkreta mål, där alla är välkomna, men till skillnad från folkfronter så begränsas enheten till kampmålen, därutöver upprätthåller deltagarna sin självständighet.³¹

De klassiska folkfronterna baserades på långtgående politiska överenskommelser där de inblandade förband sig att strikt hålla sig inom ramarna för folkfrontens program (det handlade egentligen inte om *kampenhet* utan om en inriktning på regeringsbildning). De som idag försöker tillämpa folkfrontstaktik i solidaritetsrörelser och liknande, ser saken på i princip samma sätt, dvs de strävar efter att införa politiska plattformar som alla måste hålla sig inom, det blir ”maximiplattformar” i stället för kampplattformar. På så sätt försvåras även politisk debatt om mål och medel.³²

²⁹ Om Frankrike/Italien se t ex avsnitten ”Den misslyckjade revolutionen” Frankrike resp Italien i F Claudíns [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 2](#). Om Chile finns flera böcker och texter, se: [Chile](#).

³⁰ På marxistarkivet finns [Den proletära enhetsfronten](#) (Komintern-dokument). Trotskijs texter om Tyskland, Frankrike och Spanien på 30-talet handlar också mycket om detta. En bra redogörelse för hur enhetsstaktiken växte fram i Komintern ges i artikeln [Enhetsfrontspolitikens ursprung](#) av John Riddell.

³¹ Det finns en annan distinktion som jag här inte tar upp alls, nämligen den mellan enhetsfront ”underifrån” och ”ovanifrån”, men som kan vara väl så viktig att titta närmare på. Detta diskuterar Trotskij utförligt i sina texter om kampen mot fascismen i Tyskland.

³² I [Från klassamhälle till kommunism](#) (finns på marxistarkivet) – avsnittet ”Proletär enhetsfront och folkfront” i kapitel 14 – diskuterar Ernest Mandel problemet enhetsfront vs folkfront lite närmare.

Låt oss försöka tillämpa dessa idéer på dagens Mellanöstern. En central uppgift måste vara att försöka bygga en revolutionär rörelse som är politiskt *oberoende* av borgerliga krafter och inte minst av imperialismen. Detta utesluter inte praktiskt samarbete (enhetsfronter) med andra politiska partier eller grupperingar, fackföreningar osv för konkreta mål – tvärtom så är sådant mycket viktigt – men då utan att uppge den revolutionära rörelsens oberoende. Och ”enhetsfronter” med imperialistiska krafter är helt uteslutna. Däremot är det OK att ta emot vapen från vilket håll som helst – även imperialister – om det sker utan politiska eller andra eftergifter (t ex ekonomiska), ty det är centralt att hålla imperialisterna borta. Det sistnämnda är dock ett besvärligt problem, eftersom när utländska makter lägger sig i så gör de givetvis inte det därför att de gillar revolutioner utan för att värna sina egna intressen: De strävar efter att upprätta förbindelser med och stärka de krafter som står dem närmast och kan påverka. Att t ex Saudiarabien eller USA skulle ge vapenstöd till vänsterkrafter är givetvis helt uteslutet. Och i ett uppror där den väpnade kampen spelar allt större roll, där blir tillgången till vapen alltmer betydelsefull vilket gynnar de som förses vapen på bekostnad av de som inte får ett sådant stöd. När kampen alltmer utkämpas med vapen, som krig, får också de politiska riktningar som är inriktade på massmobilisering svårare att göra sig gällande. Att de obehäpnade massorna tenderar till att förvandlas till åskådare under krigsförhållanden är mer eller mindre oundvikligt. Sådana frågeställningar är det viktigt att den revolutionära vänstern tar itu med och försöker hitta strategiska och taktiska förhållningssätt till. Men det kräver att man inte blundar för eller bagatelliserar problemen.

Enligt min uppfattning hamnade en del av vänstern fel i fallet Libyen, när den förespråkade imperialistisk intervention i form av bombningar. Och man ansträngde sig inte heller att motverka imperialistiskt inflytande, påvisa farorna med detta, avslöja de krafter som var allierade med reaktionära och/eller imperialistiska makter osv.³³ Man analyserade heller inte närmare vad de som deltog i upproret stod för, vilka olika delar som upprorsrörelsen bestod av och vilka intressen de representerade – klasser, skikt, klaner, religiösa riktningar – utan man nöjde sig med att tala i termer av att ”folket” gjorde uppror mot diktatorn Khaddafi – i praktiken tillämpade man då ett slags folkfrontstänkande.

När det gäller Syrien så har man varit försiktigare – ingen har hittills förespråkats imperialistisk intervention (t ex i form av flygförbudszon) – vilket givetvis delvis beror på att det inte funnits något större intresse bland imperialisterna att direkt ingripa militärt (Syrien är en betydligt större och svårare munskbit att ta itu med).

³³ Det går inte att finna något stöd från Trotskij för en sådan politik. Trotskij var utomordentligt tydlig när det gällde principen att värna den revolutionära rörelsens oavhängighet av imperialistiska och borgerliga krafter. Detta betyder dock inte att revolutionärer måste avvisa vapenstöd från en imperialistmakt. Det beror givetvis på omständigheterna och villkoren för vapenstödet. Trotskij tog upp problemet (1938) i ett resonemang kring hur man borde förhålla sig vid ett uppror mot den franska kolonialmakten i Algeriet, om den konkurrerande (då fascistiska) imperialistmakten Italien var beredd att skicka vapen till rebellerna. Trotskij skriver ”Vilken inställning bör de italienska arbetarna ha i detta fall? Jag har avsiktligt tagit ett exempel med uppror mot en demokratisk imperialism med ingripande på rebellernas sida från en fascistisk imperialism. Bör de italienska arbetarna förhindra sändandet av vapen till algerierna? Låt vilken som helst ultravänsterist våga besvara denna fråga jakande. Varje revolutionär skulle, tillsammans med de italienska arbetarna och de upproriska algerierna, med indignation förakta ett sådant svar.” ([Lär er att tänka - Ett vänligt råd till vissa ultravänsterister](#)).

Observera att det handlade om 1) ett uppror mot en imperialistmakt och 2) vapenhjälp från en konkurrerande imperialistmakt, men inte direkt militär intervention. Och – för att undvika missförstånd – givetvis var Trotskij för vapenstöd till den spanska republiken i kampen mot Francos ”nationalister”, men inte heller här förespråkade han direkt militärt ingripande från de konkurrerande (demokratiska) kapitaliststaternas sida. De som pläderar för sådant kan således inte finna stöd hos Trotskij (eller någon annan ”klassiker”) för detta, utan de får då antingen hävda att de gamla marxisterna hade fel eller att förhållandena idag är så annorlunda att deras ståndpunkter inte längre är giltiga och därför måste revideras.

Till en början var optimismen inom vänstern beträffande den arabiska revolutionen mycket stor. Man tyckte sig se en revolutionär process som dominerades av progressiva, sekulära rörelser där ungdomen var särskilt aktiv. Utvecklingen i Tunisien och Egypten, där islamistiska strömningar kraftigt stärkt sin ställning, har visat att det inte var så enkelt. De stridigheter mellan olika väpnade grupperingar (och som bottnar i motsättningarna mellan olika klaner, folkgrupper och olika religiösa riktningar) som förekommit i Libyen, liksom rapporter om tortyr och mord på fångar, rasism mot svarta osv har lagt ytterligare sordin på optimismen.

Liknande problem riskerar att bli mycket värre i det folkrika Syrien, där mångfalden folkgrupper, nationella minoriteter liksom religiösa riktningar är betydligt större (där finns t ex konkurrerande sunni- och shia-muslimer, vilka kan räkna med utländskt stöd från Saudi-arabien resp Iran, och där finns också en ganska stor kristen minoritet, samt kurder och druser). Dessa förhållanden riskerar att leda till svåra sekteristiska, nationella och andra konflikter och har redan börjat göra det (särskilt verkar alawiterna, den religiösa minoritet som Assad tillhör, ligga illa till bland de upproriska³⁴). Sådana frågor måste den revolutionära vänstern ta på allvar och försöka tränga in djupare i, för att bidra till att stärka de genuint revolutionära krafterna, försöka förhindra att motsättningarna mellan olika folkgrupper skärps och övergår i väpnade konflikter, och motverka att fundamentalistiska islamistiska rörelser tar över. Den övergripande målsättningen måste vara att gynna en utveckling i progressiv, sekulär riktning (med religionsfrihet, tillvaratagande av rättigheter för nationella minoriteter m m), där klasskampsperspektivet (dvs sociala, ekonomiska etc frågor) intar en viktig roll och därmed också perspektivet på en socialistisk lösning finns närvarande. Det gäller att helt enkelt (?) närma sig problemen på ett marxistiskt sätt.

Men gjorde då inte Trotskij några misstag?

Jag har ovan försökt ta upp sådant som jag tycker är positiva bidrag från Trotskij, sådant som vi kan lära och dra nytta av. Men givetvis var inte Trotskij ofelbar – han gjorde många misstag och taktiska tabbar (t ex under partikampen åren 1922-24). Han missbedömde personer (ibland grovt), agerade ibland sekteristiskt osv. Givetvis måste även sådant tas upp när man skall göra en balanserad helhetsbedömning. Det är dock inte ämnet för denna artikel – kritiska synpunkter på Trotskij togs f ö upp i den tidigare nämnda debatten med Johan Lönnroth.³⁵

Mera om Trotskij

Isaac Deutscher: [Trotskij i vår tid](#) (1964)

Denise Avenas: [Trotskijs ekonomiska och politiska tänkande](#) (1971)

Ernest Mandel: [Leo Trotskijs aktualitet](#) (1990)

Ernest Mandel: [Trotskij som alternativ](#) (1992)

François Vercammen: [Frågan om partiet: Trotskijs svaga punkt](#) (2000)

Och missa inte den klassiska [Debatt om Trotskijs marxism](#) som fördes mellan Ernest Mandel och Nicolas Krassó i tidskriften *New Left Review* 1967-69.

Martin Fahlgren 11 september 2012

³⁴ Ett exempel på detta: I P1-ekot morgonen 10/9 redogjorde Cecilia Uddén för ett besök i flyktinglägret Zaatari i Jordanien. Hon berättade bl a: "När jag frågar barnen om Bashar al Assad, gör de segertecken och säger han ska störtas och alla alawiter måste dö. – Alla alawiter är mördare, antingen dödar vi dem eller så får de lämna Syrien, säger barnen." Det är inte troligt att barnen kommit fram till detta själva. Liknande uttalanden har f ö rapporterats från Turkiet. Detta bådär inte gott och gör självfallet alawiterna utomordentligt ovilliga att överge Assad.

³⁵ [Trotskij, Rosa Luxemburg eller Bucharin – Lönnroths vägval](#). Se även avsnittet om Spanien i [Reflektioner om strategi och taktik](#).